

УДК: 351.86

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Роговська Ольга Олексіївна, старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

ORCID: 0009-0000-1846-2850

Жиляєв Владислав Вікторович, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

У статті представлено комплексний аналіз зарубіжного досвіду соціальної підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у контексті сучасних соціально-економічних трансформацій. З'ясовано, що являє собою соціальна підтримка сімей, які потрапили в складні життєві обставини. Зазначено, що актуальні виклики – безробіття, бідність, соціальна ізоляція, втрата моральних цінностей, війна – зумовлюють потребу у впровадженні дієвих механізмів соціального захисту, спрямованих на подолання кризових станів родин. Висвітлено практики Великої Британії, Німеччини, Франції, США, Швеції, Польщі, Нідерландів, де реалізуються цільові програми, орієнтовані на матеріальну допомогу, психосоціальний супровід, ведення випадку, раннє втручання, підтримку сімей військових. Окремо проаналізовано програму підтримки багатодітних родин під назвою «Велика сім'я» та систему «CAF» (Caisse d'Allocations Familiales) у Франції; державну програму «Familienhilfe» та спеціальну програму «Рання допомога» («Frühe Hilfen») в Німеччині; програму «Rodzina 500+» в Польщі; систему «Jeugdzorg» в Нідерландах; програму мобілізації підтримки сімей військовослужбовців та ветеранів з боку всіх секторів суспільства «Joining Forces» в США.

Особливу увагу приділено міжвідомчій координації, оцінці потреб, залученню громадських та волонтерських організацій. Проаналізовано моделі Parent Management Training – Oregon Model (PMTO) та ADAPT, що довели ефективність у роботі з родинами у кризових умовах, зокрема з військовими. Визначено, що підтримка розглядається не лише як компенсаційний механізм, а як інтегративна технологія активізації внутрішніх ресурсів родини. У підсумку обґрунтовано доцільність

використання зарубіжних практик в українському соціальному контексті з урахуванням сучасних викликів.

Ключові слова: соціальна підтримка, сім'я, складні життєві обставини, державна програма, громадські організації

Rohovska O., Zhyliayev V. Foreign experience of social support for families in difficult life circumstances

The article presents a comprehensive analysis of international experience in providing social support to families in difficult life circumstances, in the context of contemporary socio-economic transformations. It defines the concept of social support for families facing hardship. It is noted that current challenges—unemployment, poverty, social isolation, loss of moral values, and war—create a pressing need for effective social protection mechanisms aimed at overcoming family crises. The article highlights practices in the United Kingdom, Germany, France, the United States, Sweden, Poland, and the Netherlands, where targeted programs are implemented, focusing on financial assistance, psychosocial support, case management, early intervention, and support for military families. Special attention is given to the “Large Family” support program and the CAF (Caisse d'Allocations Familiales) system in France; the “Familienhilfe” state program and the special “Frühe Hilfen” (Early Help) program in Germany; the “Rodzina 500+” program in Poland; the “Jeugdzorg” system in the Netherlands; and the “Joining Forces” initiative in the United States, which mobilizes support for military families and veterans from all sectors of society.

Particular emphasis is placed on interagency coordination, needs assessment, and the involvement of civil society and volunteer organizations. The article analyzes the Parent Management Training – Oregon Model (PMTO) and the ADAPT program, both of which have proven effective in supporting families in crisis, especially military families. It is emphasized that support is viewed not merely as a compensatory mechanism, but as an integrative technology aimed at activating a family's internal resources. The article concludes by justifying the relevance of adapting and applying international practices to the Ukrainian social context, considering the current challenges.

Key words: social support, families, difficult life circumstances, state program, civil society organizations

Постановка проблеми. Проблема сім'ї завжди залишалася у фокусі наукових досліджень, громадських дискусій та державної політики, що зумовлено визначальною роллю інституту сім'ї в забезпеченні суспільної

стабільності, відтворенні населення та передачі культурних, моральних і соціальних цінностей між поколіннями. Сім'я є первинним осередком соціалізації людини, формування її ідентичності, громадянської позиції та життєвих орієнтирів, а тому її благополуччя безпосередньо впливає на загальний стан соціуму.

У сучасних умовах сім'я стикається з багатьма викликами, які ускладнюють її функціонування та знижують рівень внутрішньої згуртованості. Серед таких викликів – економічна нестабільність, трудова міграція, зростання рівня розлучень, зниження народжуваності, поглиблення міжпоколіннєвих конфліктів, трансформація гендерних ролей, а також руйнівний вплив інформаційного середовища. Особливо гостро постають демографічні проблеми, характерні для західного світу, зокрема зменшення чисельності населення, старіння нації, зниження інтересу молоді до створення сімей та народження дітей. Україна не є винятком: демографічна криза, що розгортається протягом останніх десятиліть, ускладнюється ще й соціально-економічними трансформаціями, масштабною міграцією та зростанням числа неповних або соціально вразливих родин.

Додатковим критичним чинником стало повномасштабне військове вторгнення, яке спричинило радикальні зміни у житті мільйонів українських родин. Війна не лише призвела до численних втрат – людських, матеріальних, соціальних – але й загострила всі наявні проблеми, посилила вразливість сімей, порушила структуру та функції інституту родини. Масові вимушені переміщення, роз'єднання членів сімей, загибель або поранення близьких, психологічні травми, соціальна ізоляція, втрата житла, засобів до існування – усе це створило нову реальність, в якій сім'я потребує системної та багаторівневої підтримки.

Усі ці чинники обумовлюють виникнення складних життєвих обставин, які сучасним сім'ям доводиться постійно долати на своєму

життєвому шляху. В таких умовах сім'ї потребують соціальної підтримки як з боку держави, так і територіальної громади, відповідних соціальних служб. У цьому контексті для раціональної побудови системи соціальної підтримки сімей необхідно звернутися до відповідного зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні наукові дослідження та публікації свідчать про зростання міжнародної уваги до соціальної підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема в умовах соціально-економічних трансформацій, війни, міграції та зростання соціальної нерівності.

Дослідження М. Любецької містить системний аналіз практик соціального супроводу в країнах Європейського Союзу та США, зокрема з урахуванням організації соціальних послуг для вразливих сімей [2]. Авторка акцентує увагу на важливості інституційного забезпечення, міжвідомчої координації та соціального партнерства в процесі надання допомоги. Практичні аспекти соціальної роботи з дітьми та родинами, які опинилися в складних життєвих обставинах, розкрито у посібнику З. Кияниці та Ж. Петрочко [1], де розглядаються інноваційні підходи до роботи з вразливими категоріями населення, зокрема із застосуванням технологій ведення випадку, супроводу, оцінки потреб.

Іноземні джерела [5; 6; 7; 8] розкривають теоретичні засади програм підтримки сімей військових, зокрема через використання моделей позитивного батьківства PMTO та ADAPT, які довели свою ефективність у роботі з родинами в кризі. Дослідження американських вчених вказують на необхідність впровадження програм емоційної регуляції, соціально-психологічної підтримки, онлайн-консультування як інструментів допомоги родинам військовослужбовців. Німецький досвід, поданий на офіційних ресурсах [9; 10; 11], демонструє важливість раннього втручання та спеціалізованої соціально-педагогічної допомоги

сім'ям з малолітніми дітьми, що потребують інтенсивної підтримки у зв'язку з травматичними подіями чи хронічними труднощами. Сучасні наукові публікації комплексно охоплюють теоретичні й прикладні аспекти підтримки сімей у складних життєвих обставинах, висвітлюючи ефективність мультидисциплінарних підходів, міжвідомчої взаємодії та адаптації програм до національного контексту. Водночас на сьогодні існує необхідність узагальнення цього досвіду в контексті соціальної роботи в Україні.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні зарубіжного досвіду соціальної підтримки сімей в складних життєвих обставинах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В зарубіжних країнах сучасні політичні та економічні трансформації спричинили низку негативних соціальних наслідків. Серед них – масове безробіття, зростання рівня бідності, збільшення кількості дітей-сиріт, поширення соціальних захворювань, втрата моральних цінностей. Все це свідчить про те, що все більше людей різного віку та соціального становища опиняються в складних життєвих обставинах.

У складні життєві ситуації потрапляють дисфункційні сім'ї, сім'ї мігрантів, малозабезпечені сім'ї, сім'ї безробітних, родини з дітьми з інвалідністю, багатодітні сім'ї. Вони стикаються з фінансовими, житловими, психологічними, педагогічними, медичними та іншими проблемами. Сім'ї, що перебувають у складному соціально-економічному та психологічному становищі, гостро потребують державної підтримки з боку спеціалізованих соціальних служб.

Варто відзначити, що система соціального захисту сімей (або окремих осіб), які опинилися в складних життєвих обставинах, є важливим інструментом реалізації державної соціально-економічної політики в будь-якій країні. Її основне призначення полягає у забезпеченні соціальної стійкості, зменшенні соціального напруження та створенні умов для

сталого розвитку суспільства. В умовах глибоких криз, зокрема війни, така система набуває особливого значення, оскільки саме вона дозволяє запобігти соціальній маргіналізації найбільш вразливих категорій населення.

Одним із ключових компонентів цієї системи є соціальна підтримка сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, що передбачає надання їм як матеріальних, так і нематеріальних ресурсів: грошової допомоги, гуманітарного забезпечення, соціального супроводу, психологічної допомоги, послуг із реабілітації, а також сприяння в інтеграції до нових соціальних умов. Для ефективного функціонування такої системи необхідною умовою є створення гнучкого, доступного та чітко скоординованого механізму реагування, який дозволяє оперативно виявляти потреби постраждалих родин і забезпечувати їх адресною допомогою.

Як зазначають В. Закірова, І. Гузель та О. Райкова у загальному сенсі підтримка розглядається як допомога людям, які мають особисті або соціальні проблеми на певному етапі життя. Вона розуміється як інтегративна технологічна система соціального супроводу особистості. На відміну від корекції, підтримка не означає «перероблення» людини, а передбачає дослідження потенційних ресурсів розвитку особи чи сім'ї, опору на власні можливості й створення умов для саморозвитку. Принцип активності суб'єкта у вирішенні власних проблем є однією з ключових характеристик підтримки. Професійна підтримка – це інтегрована й комплексна система соціальної та соціально-психологічної допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах. Вона організовується соціальними службами й спрямована на відновлення виховної та соціально-адаптивної функцій родини [13, с. 634].

У міжнародній практиці соціальної роботи з родинами, що опинилися в складних життєвих обставинах, значну увагу приділяють

оцінці потреб як ключовому інструменту надання ефективної допомоги. Країни, такі як Велика Британія, Швеція, США, Польща, Німеччина, Латвія, Литва та Нідерланди, активно впроваджують системи оцінки потреб на рівні місцевих громад, що дозволяє адаптувати соціальні послуги до конкретних обставин кожної родини.

У Великій Британії, наприклад, соціальні працівники керуються принципами партнерства з усіма членами сім'ї, орієнтацією на здібності та потенціал людини, а також врахуванням думки дітей. Особливого значення набуває процес ведення випадку, який включає виявлення сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах, здійснення діагностики ситуації, надання соціальних послуг та оцінку проведеної роботи [1, с. 13].

У Німеччині оцінка потреб сімей похилого віку та тих, в яких перебувають особи з інвалідністю проводиться експертними групами, створеними при медичних касах страхового фонду з догляду для застрахованих осіб. В інших випадках поширена практика оцінки потреб клієнта незалежними недержавними організаціями – надавачами послуг.

Ці підходи підкреслюють важливість міжвідомчої інтеграції та командної роботи фахівців на рівні громади для забезпечення об'єктивної та всебічної оцінки потреб родин. Такий досвід може бути корисним для вдосконалення системи соціальної підтримки в Україні.

В основі подальшої соціальної підтримки сімей, які потрапили в складні життєві обставини в зарубіжних країнах лежить ведення випадку. На сьогодні Національна асоціація соціальних працівників США (NASW) розробила «Загальні стандарти ведення випадку», які є обов'язковими до виконання на всій території країни, хоча кожен штат може доповнювати їх власними регламентами. Ці стандарти охоплюють три ключові напрями: роботу з клієнтом, системне втручання з акцентом на міжорганізаційну взаємодію та вимоги до професійної кваліфікації фахівців. Окремо заслуговує на увагу досвід США та Великобританії щодо класифікації

випадків відповідно до складності ситуації дитини чи сім'ї, що встановлюється на основі початкової оцінки. Така градація дозволяє більш точно визначити обсяг і характер необхідної допомоги, а також раціонально розподіляти ресурси соціальної підтримки.

У Федеративній Республіці Німеччина заходи з підтримки сімей здійснюються як державними, так і громадськими організаціями, які функціонують на основі тісної співпраці, що базується на принципі субсидіарності. Цей принцип передбачає, що держава втручається лише в тих випадках, коли певні функції не можуть бути реалізовані громадськими організаціями або не належать до повноважень місцевої влади. Таким чином, перевага у виконанні соціальних функцій надається саме недержавним структурам, а не органам державної влади. Значну роль у наданні соціальних послуг у Німеччині відіграють волонтерські об'єднання, багато з яких не мають формального юридичного статусу, однак активно залучені до практики соціальної допомоги [12, с. 212]. Громадські об'єднання формують мультидисциплінарні команди, які включають соціальних педагогів, соціальних працівників, фахівців з педагогіки, державних сертифікованих вихователів, спеціальних педагогів, корекційних педагогів, психологів, соціологів, сертифікованих фахівців з пригонницької педагогіки, фахівців з травматерапії, спеціалістів з захисту дітей, фахівців з сексуальної педагогіки, терапевтів Marte Meo, тренерів за методом Марбурзького концентрування, ерготерапевтів, системних консультантів, системних коучів для роботи з біженцями, фахівців з соціальної психіатрії, сертифікованих фахівців із зоотерапії та тваринно-асистованих втручань [9].

У межах системи соціального супроводу сімей (осіб), які опинилися в складних життєвих обставинах, передбачено широкий спектр послуг, що мають на меті стабілізацію сімейного функціонування та подолання кризових ситуацій. Серед таких послуг можна виділити професійне

консультування з питань подружніх стосунків і сімейного життя, особливо в умовах конфлікту чи кризи; підтримку одиноких батьків; допомогу у випадках народження дітей поза шлюбом; консультування з питань організації спілкування дитини з обома батьками та іншими членами родини у складних обставинах. Також, у разі потреби, надається можливість поселення матерів-одиначок із дітьми віком до шести років у спеціалізовані заклади формату «мати-дитина», де забезпечується спільне проживання під наглядом і супроводом фахівців. Окрім того, передбачено патронаж над дітьми, які перебувають у складному життєвому становищі, з метою надання їм необхідної допомоги, підтримки та захисту [4, с. 71].

У Швеції система соціального забезпечення пропонує підтримку сім'ям через муніципальні служби, які надають консультації, тимчасове житло та інші послуги для сімей у складних життєвих обставинах.

Передовий міжнародний досвід у сфері соціальної роботи переконливо демонструє необхідність уніфікації підходів до оцінки потреб та забезпечення міжвідомчої координації у цьому процесі. Відсутність цілісного, інтегрованого підходу призводить до дублювання функцій, неузгодженості дій та суперечностей між різними професійними структурами. Лише налагоджена командна взаємодія фахівців на рівні громади – зокрема тих, хто працює з дітьми та сім'ями, – дозволяє досягти об'єктивності, всебічності та точності у процесі визначення потреб клієнта.

Важливого значення в зарубіжних країнах набуває розроблення та впровадження відповідних соціальних програм підтримки сімей, які потрапили в складні життєві обставини. Наприклад, у Франції реалізується державна програма підтримки багатодітних родин під назвою «Велика сім'я», що була започаткована ще у 1921 році. Ця ініціатива є складовою загальнонаціональної політики, спрямованої на підвищення рівня народжуваності, і передбачає систему субсидій та пільг для сімей, які

виховують трьох і більше дітей. Зокрема, багатодітні родини користуються податковими пільгами, а також можуть отримувати фінансову допомогу на оплату послуг вихователя для дітей віком до шести років [2, с. 111].

Ще одним прикладом державної програми у Франції є система «CAF» (Caisse d'Allocations Familiales, організація, відповідальна за виплату соціальних допомог у Франції, мета якої полягає в наданні підтримки сім'ям відповідно до їхніх життєвих обставин), через яку надаються різні види допомоги сім'ям, які стикаються з фінансовими труднощами, включаючи допомогу на житло, догляд за дітьми та інші соціальні виплати.

Система виплат CAF охоплює чотири основні напрями соціальної підтримки:

1. Раннє дитинство (*petite enfance*): сім'ям надається одноразова допомога при народженні або усиновленні дитини, а також базова допомога на догляд за дитиною раннього віку (PAJE).

2. Дитинство та юність (*enfance et jeunesse*). Сюди входять виплати, що сприяють вихованню дітей, зокрема:

– компенсації за витрати на догляд за дітьми (наприклад, виплата за вільний вибір форми нагляду – CMG для помічника вихователя);

– щомісячна сімейна допомога (AF);

– щорічна допомога на початок навчального року (ARS);

– підтримка в організації сімейного відпочинку (VACAF).

3. Житло (*logement*). Передбачено кілька видів допомоги для полегшення оплати житла:

– персоналізована допомога на житло (APL);

– соціальна житлова допомога (ALS);

– житлова допомога для сімей (ALF).

4. Солідарність та інтеграція (*solidarité et insertion*): надається підтримка сім'ям, що опинилися у складній життєвій ситуації, з метою

подолання соціальної ізоляції, зокрема через забезпечення базового гарантованого доходу [3].

У Німеччині через державну програму «Familienhilfe» надаються соціальні послуги сім'ям у кризових ситуаціях, включаючи домашні візити соціальних працівників, консультації та підтримку у вихованні дітей. Реалізується ця підтримка через відомство у справах молоді [10]. Окрім цього у Німеччині діє спеціальна програма під назвою «Рання допомога» (Frühe Hilfen), яка забезпечує підтримку та безоплатні консультації для молодих батьків. Ця ініціатива спрямована як на сімейні пари, так і на одиноких батьків, починаючи з періоду вагітності й до досягнення дитиною трирічного віку. Програма створена для тих, хто відчуває труднощі у повсякденному житті або потребує порад щодо виховання дитини. У таких випадках рекомендується звертатися до служби «Ранньої допомоги» для отримання кваліфікованої підтримки [11].

У Польщі програма «Rodzina 500+» забезпечує щомісячні виплати на дітей, спрямовані на зменшення дитячої бідності та підтримку сімей з низьким доходом. В Нідерландах система «Jeugdzorg» надає допомогу дітям та сім'ям, які стикаються з проблемами, включаючи психологічну підтримку, консультації та інші соціальні послуги. На сьогоднішній день у Сполучених Штатах Америки діє понад кілька великих і понад 70 менших за масштабом державних програм підтримки населення. Серед ключових варто виокремити програми гарантованого мінімального доходу, допомоги сім'ям з дітьми (TANF), продовольчої підтримки, житлових субсидій, а також систему медичної допомоги для малозабезпечених верств населення (Medicaid) [2, с. 114]. Подібні програми функціонують і в інших зарубіжних країнах.

Особливі вимоги до соціальної підтримки сімей ставить така складна життєва обставина як війна. В багатьох зарубіжних країнах актуальними є програми підтримки ветеранів та їх сімей. Так, наприклад, в США ще в

2011 р. було започатковано Joining Forces – всеохопну програму, спрямовану на підвищення обізнаності щодо жертв, які приносять військовослужбовці, ветерани та їхні родини; мобілізацію підтримки з боку всіх секторів суспільства; посилення уваги до їхніх нагальних потреб у трьох ключових сферах – працевлаштування, освіта та добробут; а також лобіювання широкого спектра послуг для задоволення цих потреб [8, с. 12]. У контексті цього було розроблено та впроваджено стандарти соціальної роботи з ветеранами та сім'ями військовослужбовців, запроваджено безкоштовний навчальний курс з п'яти модулів для всіх соціальних працівників.

Ще одним важливим напрямом соціальної роботи в зарубіжних країнах є соціальна підтримка сімей військовослужбовців, які знаходяться в зоні розгортання військ, що дуже актуально для України. Члени сімей військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій, часто залишаються «негероїзованими героями» бойового розгортання, адже саме вони надають постійну підтримку військовим – до, під час і після їхнього відправлення. Відповідно, психологічні наслідки розгортання стосуються не лише самих військових, а й їхніх родин. Зокрема, партнери військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій, стикаються з тривалими психологічними навантаженнями: їм доводиться проживати тривогу, невизначеність і емоційну напругу протягом усього періоду розлуки, не маючи впевненості в тому, чи повернеться їхній близький, і коли саме це станеться.

Діти стикаються з низкою труднощів на всіх етапах розгортання військ: починаючи з підготовки до тимчасової відсутності одного з батьків, адаптації до неминучих змін у сімейному житті під час цієї відсутності, і завершуючи процесом повторної адаптації після повернення батька чи матері, що може тривати кілька місяців або навіть рік і більше. Самі військовослужбовці, повертаючись із бойового завдання, можуть стикатися

з різноманітними викликами в процесі реінтеграції до цивільного життя – зокрема, з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресією, залежностями або просто труднощами повернення до звичного робочого та сімейного ритму [6, с. 59].

Для подолання можливих проблем в сім'ях військовослужбовців в зарубіжних країнах часто застосовуються різноманітні моделі. Так, наприклад, модель соціального навчання Паттерсона передбачає провадження інтервенцій, які спрямовані на покращення позитивних батьківських практик, що, в свою чергу, приводить до покращення адаптації дітей в родині як у внутрішньому, так і в зовнішньому аспектах. Інша модель – Орегонська (програма батьківського керування) передбачає використання при соціальних інтервенціях (включаючи надання інформації, навчання, практику та підтримку) дотримання основних принципів:

- заохочення навичок, що залежать від ситуації;
- встановлення меж;
- позитивне залучення;
- моніторинг діяльності дітей;
- ефективне вирішення сімейних проблем [5, с. 639].

Використання цих інтервенцій сприяє зниженню рівня депресії у матерів, зменшенню вживання психоактивних речовин як у матерів, так і у дітей, підвищенню доходів, зниженню фінансового стресу та зменшенню кількості арештів серед молоді та матерів протягом дев'яти років після групової інтервенції.

Інша програма (Програма адаптивного батьківства після повернення із зони бойових дій (ADAPT) передбачає використання онлайн-ресурсів для військових сімей. Вона базується на навчальних матеріалах ADAPT (рольові ігри, аудіовізуальні засоби), які адаптовані спеціально для потреб та культури військових родин. Програма орієнтується на типові проблеми

адаптації після повернення з бойових дій, зокрема роздратованість, гіперпильність, уникання, які можуть порушувати стосунки в родині. Вона поєднує психоосвіту з навичками емоційної регуляції в контексті батьківства. Спеціально створений онлайн-контент забезпечує доступ до програми поза межами групових сесій [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зарубіжний досвід соціальної підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, переконливо демонструє важливість системного, міжвідомчого та багаторівневого підходу до організації допомоги. У таких країнах, як Велика Британія, Німеччина, Франція, США, Швеція, Польща, Нідерланди, запроваджено ефективні державні та громадські програми, що поєднують грошову допомогу, соціальний супровід, психологічну підтримку, профілактику і реабілітацію, а також забезпечення житлом і послугами з догляду за дітьми для сімей, які потрапили в складні життєві обставини. Особливу увагу приділено веденню випадку, оцінці потреб, підтримці сімей військовослужбовців та використанню інноваційних моделей батьківства, як-от PMTO і ADAPT. Водночас провідною є ідея активної участі самих родин у подоланні труднощів на основі виявлення їхніх ресурсів і потенціалу. Перспективним напрямком подальших досліджень є порівняльний аналіз ефективності моделей підтримки в умовах військових конфліктів та можливості адаптації успішних практик до українського контексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч. Сучасні орієнтири та ключові технології. Ч. I. Київ : Обнова компані, 2017. 256 с.
2. Любецька М. М. Аналіз зарубіжного досвіду надання соціальних послуг, здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. *Інвестиції: практика та*

docvid. 2018. № 19. С. 109-116.

3. Aides et démarches. URL: <https://www.caf.fr/allocataires/aides-et-demarches> (дата звернення 13.04.2025).

4. Bundesministerium für Familien, Senioren, Frauen und Jugend. Kinder und Jugendhilfe. Aches Buch Sozialgesetz Buch. Berlin, 2009. 139 S.

5. Forgatch M. S., Patterson G. R., DeGarmo D. S., Beldavs Z. G. Testing the Oregon delinquency model with 9-year follow-up of the Oregon Divorce Study. *Development and Psychopathology*. 2009. №21. P. 637-660.

6. Gewirtz A. H., Erbes C. R. Helping military families through the deployment process: Strategies to support parenting. *Prof Psychol Res Pr*. 2011. №42. P. 56-62.

7. Gewirtz A. H., Polusny M. A., Forgatch M., DeGarmo D., Marquez B. Effectiveness of a web-enhanced parenting program for military families: Grant awarded to the University of Minnesota from the National Institutes of Health. National Institute on Drug Abuse, 2009.

8. Jackson K. Working With Veterans and Military Families. *Social Work Today*. 2013. Vol. 13. No. 2. P. 10-14.

9. K plus X Gesellschaft für Soziale Arbeit mbH - Familienhilfe in Hameln. URL: <https://www.kplusx.de/> (дата звернення 13.04.2025).

10. Sozialpädagogische Familienhilfe. URL: <https://www.blja.bayern.de/hilfen/erziehung/familienhilfe/index.php> (дата звернення 13.04.2025).

11. Was sind Frühe Hilfen? URL: <https://www.fruehehilfen.de/grundlagen-und-fachthemen/grundlagen-der-fruehe-n-hilfen/was-sind-fruehe-hilfen/> (дата звернення 13.04.2025).

12. Weigel H. G. Dritter Sektor. Wörterbuch Soziale Arbeit. Kreft/Mielenz. Weinheim/München: Juventa Verlag, 2008. S. 211-213.

13. Zakirova K., Guzel I., Raykova E. Professional Support for

Families in Difficult Life Situations Venera G. *Sci. Env. Ed.* 2016. №11(5). P. 633-639.

REFERENCES

1. Kyianytsia, Z. P., Petrochko, Zh. V. (2017). Sotsialna robota z vrazlyvymy simiamy ta ditmy [Social work with vulnerable families and children]: posib. u 2-kh ch.; Vol. I. Suchasni orientyry ta kliuchovi tekhnolohii [Modern landmarks and key technologies]. Kyiv : Obnova kompani. [in Ukrainian].

2. Liubetska, M. M. (2018). Analiz zarubizhnogo dosvidu nadання sotsialnykh posluh, zdiisnennia sotsialnoho suprovodu simei (osib), yaki perebuvaiut u skladnykh zhyttievykh obstavynakh [Analysis of foreign experience in providing social services, implementing social support for families (individuals) who are in difficult life circumstances]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 19, 109-116. [in Ukrainian].

3. Aides et démarches (2025) [Assistance and procedures]. Retrieved from: <https://www.caf.fr/allocataires/aides-et-demarches> [in French].

4. Bundesministerium für Familien, Senioren, Frauen und Jugend. Kinder und Jugendhilfe (2009). Aches Buch Sozialgesetz Buch. Berlin [in German].

5. Forgatch, M. S., Patterson, G. R., DeGarmo, D. S., Beldavs, Z. G. (2009) Testing the Oregon delinquency model with 9-year follow-up of the Oregon Divorce Study. *Development and Psychopathology*, 21, 637-660. [in English]

6. Gewirtz, A. H., Erbes, C. R. (2011). Helping military families through the deployment process: Strategies to support parenting. *Prof Psychol Res Pr.*, 42, 56-62. [in English].

7. Gewirtz, A. H., Polusny, M. A., Forgatch, M., DeGarmo, D., Marquez, B. (2009). Effectiveness of a web-enhanced parenting program for military

families: Grant awarded to the University of Minnesota from the National Institutes of Health. National Institute on Drug Abuse. [in English].

8. Jackson, K. (2013). Working With Veterans and Military Families. *Social Work Today*, 13, 10-14 [in English].

9. K plus X Gesellschaft für Soziale Arbeit mbH - Familienhilfe in Hameln (2025). [K plus X Society for Social Work mbH - Family support in Hameln]. Retrieved from: <https://www.kplusx.de/> [in German].

10. Sozialpädagogische Familienhilfe (2025). [Social-educational family support]. Retrieved from: <https://www.blja.bayern.de/hilfen/erziehung/familienhilfe/index.php>. [in German].

11. Was sind Frühe Hilfen? (2025) [What is early intervention]. Retrieved from: <https://www.fruehehilfen.de/grundlagen-und-fachthemen/grundlagen-der-fruehe-n-hilfen/was-sind-fruehe-hilfen/> [in German].

12. Weigel, H. G. (2008). Dritter Sektor. Wörterbuch Soziale Arbeit [Third sector. Dictionary of social work]. Kreft/Mielenz. Weinheim/München: Juventa Verlag [in German].

13. Zakirova, K., Guzel, I., Raykova, E. (2016). Professional Support for Families in Difficult Life Situations Venera G. *Sci. Env. Ed*, 11, 633-639. [in english]

Стаття надійшла до редакції / Received 29.04.2025
Прийнята до друку / Accepted 10.05.2025